

Egy tudós pap az emigrációban (avagy hogyan nem szabad forrást kiadni)

Rónay Jácint:
Napló (Válogatás)
Sajtó alá rendezte és az utószót írta
Hölvényi György.
Az előszót írta Katona Tamás.
A kötetet szerkesztette Zombori
István. METEM Könyvek 13. Magyar
Egyháztörténeti Enciklopédia
Munkaközösség, Budapest-
Pannonhalma, 1996. 400 o.

Az 1848–49-es és emigrációs napló- és emlékiratirodalomban tucatnyi katona és politikus munkájával találkozhat az olvasó, s a forradalom mindennapjait tükröző polgárnaplókban és emlékiratokban is bővelkedik a kiadott anyag. Az egyházi férfiúk esetében jóval kevesebb ilyen munka áll az érdeklődők rendelkezésére, s ezek sorsa sem éppen irigylésre méltó. Hám János szatmári püspök és kinevezett esztergomi érsek emlékirata ma már szinte hozzáférhetetlen. A tévesen a honvédsereg „tábori püspöké-ként” aposztrofált Mednyánszky Cézár báró emlékirata előbb Londonban jelent meg, s csak az 1920-as években fedezte azt fel Óvári-Avary Károly. 1930-ban ő tette közzé magyar fordításban, s a munka alighanem joggal pályázhatna „a legrosszabb emlékirat-kiadás” címére. Óvári-Avary ugyanis beleírt a szövegbe és ki is húzott belőle, s munkája így módon talán az Alfons F. Danzer által sajtó alá rendezett Dembiński-memoárhoz hasonlítható. Eperjessy Ferencnek, a hevesi mozgósított nemzetőrség tábori lelkészének naplóján és Lubik Imrének, a 38. zászlóaljban szolgáló honvédpapnak Göbel Henrik és Telléry Gyula által

sajtó alá rendezett emlékiratán kívül jószerével alig lehet az egyházi rend tagjainak kiadott munkáival találkozni.

Pontosabban, van még egy emlékirat, amely egészen 1996-ig csak nagy jóindulattal volt kiadottnak nevezhető. Rónay Jácint, 1848–49-ben bencés szerzetes, a kiegyezés után országgyűlési képviselő, később főrendiházi tag, pozsonyi nagyprépost, majd szkodári püspök, fontos munkája 1884–1888 között jelent meg nyolc kötetben, összesen tíz (!) példányban, Pozsonyban, *Hetven év reményei és csalódásai* alcímmel. A munka mind az átfogott időt, mind tartalmát tekintve szinte példa nélküli a múlt századi magyar memoárirodalomban. Mivel a csekély példányszám gyakorlatilag hozzáférhetetlenné tette (jómagam is csupán az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött példányról tudok), az olvasók többsége legfeljebb azt a kivonatot használhatta, amelyet Tóth Gyula tett közzé az I. kötetből 1978-ban a *Küzdelem, bukás, megtorlás* című válogatásának II. kötetében. Ezért is örömteli, hogy a Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség könyveinek sorozatában, 13. kötetként megjelent Rónay munkája (pontosabban egy ebből készült válogatás). Jómagam ugyan nem vagyok babonás, de úgy tűnik, a 13-as szám ez esetben nem hozott szerencsét a kiadványnak.

Rónay nem tartozott a reformkori politikai elit első, de még második vagy harmadik sorába sem. Családja nyomorú anyagi helyzete miatt lépett a papi pályára, az 1840-es években a liberálisabb egyházi irány képviselői közé tartozott, 1848-ban elkísérte a komáromi nemzet-

örököt a schwechati csatába, 1849 elejét Pannonhalmán zárdafogóságban töltötte, majd Győrött vállalt hitszónokságot Lukács Sándor és Gyapay Dénes mellett. Követte a visszavonuló honvédsereget Világosig, majd több hónapos bujdosás után 1850 májusában Árva megyében átlépte a határt, s ezzel kezdetét vette tizenhét évig tartó emigrációja. Rónay az emigráció pártjaitól és pártoskodásától is igyekezett távol tartani magát. Bár jó kapcsolatok fűzték az emigráció „feketé bárányaihoz”, Szemere Bertalanhoz, Thaly Zsigmondhoz s a rendszeresen mindenkivel összevesző, majd kibékülő Perczel Mórhoz, egyéni tisztessége, békés természete, becsületes lénye megszerezte számára szinte minden neves és névtelen emigráns megbecsülését és barátságát. Nem táplált túlzott reményeket a nagy emigráns felbuzdulások, a krími háború, az 1859–1860-as itáliai és az 1866-os porosz-osztrák háborúk idején. A „nagypolitikába” csupán egyszer avatkozott, akkor sem magától, viszont igen komoly hatással. 1858 őszén őt kereste fel Széchenyi Béla gróf az „Ein Blick” kéziratával, s Rónay szervezte meg a kötet megjelentetését és terjesztését, sőt, a nagyobb titoktartás kedvéért még a kéziratot is visszaszerezte a kiadótól. Az eredmény közismert: a gyűlölt osztrák belügyminiszter, Alexander Bach belebukott a rendszerét leleplező kötet megjelenésébe.

Rónay igyekezett beilleszkedni a befogadó ország, az ő esetében Anglia társadalmába, s nyelvtanítással, nevelőkódéssal, hazai lapok tudósításaival megkeresni a mindennapi betevőt. Ha az emigrációs fejezetek végén olvasható summázatok, s a bennük megjelenő éves „elszámolásokat” tekintjük, jól látható, hogy beilleszkedési törekvése sikeres volt. A kezdetben szinte nyomorgó szerzetes 1867-ben már viszonylagos jólétből jöhetett haza, s Pannonhalmára

való visszatérése után anyagilag is segíthette rossz körülmények között élő testvéreit. A hazatérő szerzetes csakhamar a nagypolitikában és a társadalmi presztízs csúcsain találta magát. Nemcsak a vallás- és közoktatásügyi minisztérium osztálytanácsosa, hanem előbb Rudolf trónörökös magyar történelem tanára, majd Mária Valéria főhercegnő nevelője lett. 1876-ban ő adta fel a haldokló Deák Ferencnek a betegek szentségét.

Rónay — s ennek ő maga is tudatában volt — nem tartozott a reformkor, a szabadságharc és az emigráció történelemformáló (vagy magukat annak hívó) személyiségei közé, munkája mégis tucatnyi fontos adalékot jegyzett fel. Bár — a címmel ellentétben — nem naplót, hanem töredékesen vezetett naplójegyzetek alapján írott emlékiratot olvasunk, meglepő, hogy milyen pontosan emlékezett vissza a történetekre, s hogy milyen ritkán lehet tévedésen kapni. A munkát még becsesebbé teszi az a tucatnyi, Rónay által közölt levél, amelyeket emigránstársai hozzá vagy más menekültekhez írtak, s amelyek szerzői között ott találjuk Kossuthot, Klapka Györgyöt, Perczel Mórt és Miklóst, Mészáros Lázárt, Pulszky Ferencet, Szemere Bertalant, Ujházi Lászlót, Lukács Sándort.

Az első fejezet egy jómódú család anyagi lesüllyedésének s egy szerzetes egyhangú hétköznapijainak krónikája. Mégis fontos ez a 17 oldal, hiszen szemléletes képét adja az 1848 előtt az egyházon belül jelentkező liberális irányzatok kialakulásának, a reformkori egyházi tudományosságnak. Két fejezet mutatja be 1848–1849 küzdelmeit. Rónay rendkívül pontosan írja le Győr forradalmi ünnep- és hétköznapijait. Fontos leírása a komáromi erőd magyar kézre juttatásáról, hiszen ebből is kiderül: Klapka Györgynek nem volt semmifajta szerepe az erőd biztosításában, ellenében saját emlékiratai állításával. (Ró-

nay az emigrációs fejezetek egyikében külön ismerteti Klapkához fűződő kapcsolatát, de itt sem tesz említést Klapka illetően szerepéről, 159. o.) Igen érdekes az, amit Kossuth harmadik, dunántúli toborzójújáról ír. Eszerint Kossuth megígérte a győri nemzetőröknek, hogy csupán őrszolgálatot kell ellátniuk a lajtai táborban. Ezért volt akkora a nemzetőrök csalódása, amikor 1848. október 30-án egyszer csak a schwechati csata kellős közepén találták magukat. Schwechatot Rónay „legszerencsésebb csatánk”-nak nevezi, mondván, hogy az összeütközés könnyen a magyar sereg teljes megsemmisüléséhez vezethetett volna. (47. o.) Irodalomtörténeti szempontból is fontos Czuczor Gergelyhez fűződő kapcsolatának bemutatása, s ha hinni lehet leírásának, Czuczor 1849. január elején több, „kiadatlan harcra lelkesítő versét” rejtette el a Horváth-ház fedele alatt. (51. o.) 1849. május 20-án este Rónay adta át Görgeinek a Tóth Gáspár szabómester által a Buda várára elsőként feljutó honvéd számára felajánlott nyolcvan aranyat. Pontos képét adja a fővezér lelkiállapotának és a főhadiszálláson uralkodó hangulatnak. (56-57. o.) A Vörösmartybiográfia számára is hasznos az az epizód, amit a költővel való, 1849. június 28-i találkozásáról megörökít (61., 210. o.). Rónay számára Vörösmarty volt „a” költő, s a kötetben található versidézetek többsége Vörösmartytól származik. Hasonlóan érdekes az, amit Rónay Poeltenberg Emő honvédtábornok Világos előtti vélekedéséről feljegyzett: a katonákat ugyan egy ideig zaklatni fogják, de „lehetetlen, hogy a kibékülés bé ne következék” (65. o.).

Az évenként fejezetekbe rendezett emigrációs rész több tucatnyi emigránsról, különösen Lukács Sándorról, Perczel Mórról, Mészáros Lázárról, Szemere Bertalanról tartalmaz értékes életrajzi

adatokat. Érdekes leírást ad az emigráció életéről, Haynau londoni futásáról (89-91. o.). A hazai közhangulatot tükrözi egy 1850. szeptember 4-én Nádudvarról keltezett levél. A szabadságharc emlékének ápolásáról, az aradi vértanúk napján szervezett megemlékezésekről is olvashatunk (97. o.). Fontos adalék az emigráció irodalmi ténykedéséhez az, amit Lukács Sándor Kossuthról szóló drámájának tervéről, Thaly Zsigmond *The Fortress of Komárom...* című munkájának, Szemere jellemrajzainak születéséről ír (109-110., 158-160., 170-171. o.). Kiderül az is, hogy az angol *Blue Book* magyar fordítását, illetve annak kivonatát Rónay küldte meg a Császár Ferenc szerkesztette Pesti Naplónak. A magyar tisztképzés londoni kísérletéről is érdekes részleteket találunk a munkában. (151-152., 163-164. o.) A művészettörténeti kutatás számára kiemelkedő fontosságúak a Brocky Károlyról és hagyatékáról írottak (205-208. o.) Rónay a külföldi hungarica-kutatás előfutárának is tekinthető, mint ez a British Museum könyvtárában őrzött Turóczykrónika példány ismertetéséből kiderül (269. o.) Sőt, az Erdélyi Múzeum Egyesletnek Melius Péter két, 1561-ben kiadott munkáját is megszerezte (319-321. o.). Fontos részlet az is, amit Kmety György tábornoknak az amerikai polgárháborúban tervezett részvételéről olvashatunk (295. o.) Közöl egy Vukovics Sebőhöz intézett Kossuth-levelet, amelyben a nagy emigráns a Duna-konföderációs szervezetről fejt ki véleményét. Ez azért is érdekes, mert Kossuth szerint az általa folytatott tárgyalások az esetleges Habsburg-ellenes háború folytatása után semmire sem kötelezik a nemzetet. (306-308. o.) Némileg megdöbben a olvasót, hogy 1865-1866 fordulóján hét nap alatt ért egy levél Londonból Pannonhalmára. (326-327. o.) A dualizmus első éveiről

írott soraiból kiderül: Rónay esélyt és nem végeredményt látott a kiegyezési műben, s ezért sem okozott számára különösebb fejfájást, hogy beilleszkedjen, pontosabban, visszaileleszkedjen a magyar társadalomba. A monarchiát olyan állomalakulatnak tartotta, amely biztosíthatja a magyar nemzet védelmét, s ezért sem tartotta időszerűeknek a függetlenségi törekvéseket.

A kötet ízléses küllemű, borítóját Rónay arcképe díszíti (kár, hogy az arckép alkotóját nem jelzi a munka). A kötet szerkesztésével azonban annál több a gond. Mondhatni, szinte csak gond van vele.

Először is érthetetlen, hogy Katona Tamás elegáns és lényegretörő előszava után miért kellett még egy utószót is illeszteni a kötethez, amelynek egyetlen értéke Rónay 1849. június 8-i felhívásának közlése. Bár hét oldal nem sok, valószínűleg az olvasó is, a kiadvány is jobban járt volna azzal, ha az utószó helyett újabb passzusokat olvashat Rónay munkájából. Hozzáteendő, hogy az előszó jelzi ugyan, hogy „a negyvennyolcas magyar emigráció egyik legfontosabb emlékiratát (pontosabban a hatalmas terjedelmű anyagból készült válogatást)” tartja kezében az olvasó, de a kiadványon belül semmi sem jelzi, hogy mi a mű viszonya az 1884–1888 között megjelent, meglehetősen kis tükörrel és ritkásan szedett első kiadáshoz. A sajtó alá rendező ebből válogatott, vagy az első kiadás szövegének egészét olvashatjuk, s már az is válogatás volt a kéziratos eredetihez képest? Lehet persze, hogy a szövegben található „- -” jelek mutatják a kihagyásokat, legalább is erre látszik mutatni a 122. oldal, ahol, a szerkesztés nagyobb dicsőségére, egy kettőspontot követően találkozzunk e jellel. Ugyanígy a 135. oldalon is kimaradt Kossuth 1851 tavaszán írott tiltakozása is, holott a szöveg utal rá. Nem

derül ki az sem, hogy a — tudomásunk szerint ma is meglévő — emigráns-leveleket teljes terjedelmükben, vagy kihagyásokkal közli-e a kiadvány? A gyanúra a Szemere-levelek adnak okot, amelyek egy részét a *Szemere Bertalan levelei (1849–1862.)* című, Ráth Mómál két kiadást megért munka is közli, ám mind a Rónay, mind a Ráth által közölt levél-szövegek között vannak olyan passzusok, amelyek csak az egyik kiadásban szerepelnek. Mivel a kiadvány éveig készült, nyilván össze lehetett volna vetni a leveleket az eredeti szövegekkel.

A kötethez névmutató, az idegen szavak, illetve a hosszabb idegen nyelvű szövegek fordítása csatlakozik. A tudományos apparátus azonban csak látszat. A névmutató a szövegben előforduló nevek legalább egyharmadát nem tartalmazza, különös tekintettel azokra a nevekre, amelyek a szövegben itt-ott előforduló emigráns névsorokban szerepelnek, sok esetben rosszul (82., 129–130., 144–148, 147., 208–209. o.). De kimaradt pld. Kisfaludy Sándor (28. o.), Damburghy Ede (84. o.), Beck Vilna (149. o.) Bethlen Gergely (151. o.), Adriano Lemmi (148. o.), Józef Wysocky (148. o.), Rózsafy Mátyás (151. o.), nemeskéri Kiss Miklós (151. o.), Lafayette (152. o.), Majláth János (117. o.), Alekszandr Herzen, Louis Blanc, Stanislaw Worcell, Gottfried Kinkel (155. o.), Karl Marx (171. o.), Perczel Mór, Széchenyi István A felvett nevek írásában sincs sok köszönet. Pld. Dancs Lajos helyett „Daut(e)s”-t, Hülsemann helyett Hulsemannt. Josip Jellačić helyett Joseph Jellasicot találunk. Poeltenberg helyett Pöltenberg áll (a szerző tévedése a névmutató esetében nem meglepő). A névmutató voltaképpen csak névmagyarázatok tára, hiszen a kötet oldalszámait nem tartalmazza, a nevekhez fűzött magyarázatok pedig sok esetben pontatlanok, néha egyenesen

komikusak. Hódító Vilmos valamilyen oknál fogva a H betűs nevek közé keveredett. Ihász Dániel 1859-ben csupán az itáliai magyar légió szervezője volt, nem pedig parancsnoka. Katona Miklós nem „a nemzetőrök parancsnoka volt Erdélyben”, hanem egy többségében nemzetőrökből álló seregé 1848 novemberében. Kmety György Buda ostrománál nem alezredes, hanem ezredes, s nem hadtest-, hanem hadosztályparancsnok volt. Lenkey János ellen a fegyverletételt követően indítottak eljárást, de megőrülése miatt nem ítélték halálra. Mednyánszky Cézárnál nagyon tapintatosan az áll, hogy „jelki meghasonlásban halt meg”, holott Rónay szövegéből kiderül, hogy öngyilkos lett. Mihalóczy Géza aligha halhatott meg 1869-ben, hiszen az amerikai polgárháborúban 1864. február 24-én kapott halálos sebet. Pulszky Ferenc soha nem volt miniszter. Szabó Imre nem volt a Honvédelmi Bizottmány tagja, csupán az OHB katonai irodáján dolgozott. A két Szalay László közül csak a történetíró szerepel, holott a honvédezedes is előfordul a 84. és 113. oldalon. A születési és halálozási évszám helyén gyakran csak a „XIX. sz.” megjelölést olvashatjuk, a keresztnevek egy része téves. Például Hunkár Antal helyett Sándor áll, s téves a halálozási évszám (1842, 1862 helyett). Lendvayné Hivatal Anikó helyett Ildikót találunk. Mertz első keresztneve nem Ferdinand, hanem Friedrich volt. A 147. oldalon szereplő Szeredy Józsefből nemcsak honvédszázados lett, hanem István is.

Az apparátus többi részében sincs sok köszönet. A rövidebb idegen nyelvű kifejezések közül lefordíthatlanul maradt a „SeDes PaLLaDI DoCtae saCra” (20. o.), a „vocalem breviant” (21. o.), „obediencia usque ad impossibilia” (27. o.), „charity is better than judgment” [helyesen: judgement] (26. o.), hippopotamus (89. o.), „chacun selon ses facultés, et

chacun selon ses beseins” [helyesen: besoins] (116. o.), „terra nullius” (118. o.), „Alien-Act” (125. o.), „Nemo miser, nisi comparatus”, „Fortuna multas dat nimis, satis nulli” (153. o.), „Quia docilis pauperim pati” (185. o.), „nil desperandum, labor improbus omnia vincit” (204. o.), „chevalier sans peur et sans reproche” (223. o.)

Lehet persze, hogy a sajtó alá rendező úgy gondolta, ezek olyan közkeletű kifejezések, amelyeket a kötet olvasóinak okvetlenül ismerniük kell. Ám ezt a maximalizmust kiterjesztette a hosszabb idegen nyelvű szövegekre is, s ily módon a sajtó alá rendező számára az átlagolvasó az, aki egyforma jártassággal rendelkezik a latin, német, francia és angol nyelvekben. Nem szerepelnek a lefordított szövegek között a következő idegen nyelvű passzusok: 57. (latin), 91. (angol), 99-100. (angol), 109-110. (német, hat helyesírási hibával), 119-120. (angol, két helyesírási hibával), 123. (angol, egy helyesírási hibával), 134. (német, egy helyesírási hibával), 137. (angol), 147-148. (angol), 166. (latin), 195-197. (angol és francia), 216. (angol), 230. (angol), 241. (francia, egy helyesírási hibával), 253-254. (latin), 279. (francia, egy helyesírási hibával), 289-290. (német), 304-305. (francia), 315. (angol, benne „for your” helyett „yor you”), 334. (latin), 338. (angol), 377. o. (latin). Két emberöltő múlva talán minden lehetséges olvasó képes lesz valamennyi nyelven olvasni, ám ezt az igényt ma még némileg túlzónak érezzük.

A nyomdahibák amúgy is igen jelentős számúak. A diplomatikából diplomácia lett (28. o.), Ledru-Rollinból Lodru-Rollin (98. o.), Irányi Dánielből „Jirányi” (124. o.) Hülsemann lovag hol „Chevalier”, hol „Shevalier”, ugyanazon az oldalon (131. o.). A kis Napóleon hol „La”, hol „Le Petit”. Karády Ignáctól a

hazatérés nem „megtagadhatott”, hanem megtagadtatott (227. o.). A kancsuka nem „szabad”, hanem „szaband törvényt a népeknek” (249. o.). A 256. oldalon „jelentkezett vála” szerepel „jelentkezett nála” helyett. A Somme folyóból Some lett (281. o.). A 331. oldalon két bekezdés cserélődött fel (a „Kedves Jácintom...”, illetve „Hetek vonultak...” kezdetűek). A következő oldalon a bő kárpótlásból bőr kárpótlás lett. A 370. oldalon „minz sz élrz” olvasható „mint az élet” helyett.

A kötetnek jegyzetelése egyáltalán nincs. Pontosabban, csak Rónay jegyzetei szerepelnek. Holott meg lehetett volna jegyezni, hogy 1848-ban a Győrben megjelenő *Das Vaterland*-ból nem "Haza", hanem *Hazánk* lett. (34. o.) A 36. oldalon található Vörösmarty-versidézetek közül a *Szózat* kétségkívül ismert, de a *Fóti dal* már nem biztosan az az olvasók számára. Friedrich Wilhelm Mertz nem hozta be az oroszokat Magyarországra, hiszen Komárom elvesztése miatt haditörvénytörvényvizsgálat alatt állt. (41. o.) Majthényi István alezredes pedig már Komárom biztosításakor a várban tartózkodott, ellenében Rónay állításával (42. o.). A móri ütközet nem december 29-én, hanem 30-án volt (49. o.) Buda ostroma idején Lenkey János aligha tartózkodott a főhadiszálláson; itt valószínűleg öccséről, Lenkey Károlyról, a 10. huszárezred parancsnokáról van szó (56. o.). Budát sem május 22-én, hanem 21-én vette be a magyar sereg (57. o.) A „G. D.” betűjellel említett hangos szónok valószínűleg a 48. és 59. oldalakon említett Gyapay Dénes. A Haynau által Nagyigmádon agyonlövett csákbereányi (és

nem nagyigmándi) plébános neve is ismert, Mansbarth Antalról van szó (61. o.) A magyar menekültek közül kizárt K. D. betűjelű emigráns alighanem Kászonyi Dániel (79. o.) A többször is említett „éjszaki száz karú Briareus” az orosz birodalmat jelöli (94., 378. o.). A Rónay által említett Ko-hinur-ról is meg lehetett volna jegyezni, hogy a Kohinoor néven ismert indiai gyémántról, az angol korona ékkövééről van szó. (138. o.) Rónay szól Kossuth „marseille-i viselt dolgairól”, de jegyzet itt sincs (148. o.) A következő oldalon a Wilhelmine Beck, magyar kémnő, állítólagos bárónő ügyéről van szó, persze ismét jegyzet nélkül. A 207. oldalon említi Brocky Károly két, magyar tábornokról festett arcképet. Az egyik nyilván Kmety György portréja, ezt már többször is publikálták, de kié a másik? Szemere sógora nem Gyurkovich, hanem Jurkovich volt. (213. o.) Széchenyi Béla egyik levele említi „öreg Janó hercegünk”-et, aki remélhetőleg felkötö a gatyát, s zárójelben megjegyzi: primás. Itt nyilván Simor Jánosról van szó. A 360. oldalon említett, párbajban elhunyt honvéd ezredes Asztalos Sándor, és nem Béla.

Örömteli tény, hogy végre a nagyközönség is megismerkedhet e fontos és érdekes munkával. Ám örömiünket alaposan beárnyékolja, hogy a kiadás színvonala nem éri el a munkáét. Manapság, amikor annyi csúnya és színvonalatlan kiadvány jelenik meg, csak sajnálni lehet, hogy Rónay Jácint műve ilyen gondatlan gondozásban jutott el az olvasóközönséghez.

Hermann Róbert